

KS. ZBIGNIEW GŁOWACKI

PARALELIZM LITURGII I KATECHEZY

PARALLELISM OF LITURGY AND CATECHESIS

A b s t r a c t. The connection between liturgy and catechesis has been marked since the beginning of the existence and work of the Church. These two realities are connected with each other by their mutual participation in the work of evangelization. Analysis of the essence of catechesis and liturgy leads to discovering their similarity that is expressed in relating both of them to the Mystery of Christ and to Christian life. The bond of catechesis and liturgy can also be seen in their common aim, which is unification with Christ that results in existential change of the believer's life. Catechesis and liturgy that have Mystery of Christ as their basis and lead to complete Christian life are parallel to each other. It is only in their mutual bond that evangelization can achieve its aim—faith that will define the whole of a man's life. Despite the emphasized parallelism catechesis plays an ancillary role to liturgy, which is conditioned by the sacramental presence of Christ and His salutary work in it.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Key words: catechesis, evangelization, liturgy, liturgical theology, Mystery of Christ, celebration.

Relacja katechezy do liturgii jest w dzisiejszej praktyce pastoralnej Kościoła ciągle problemem, który rzutuje zarówno na postrzeganie katechezy, jak i liturgii. Za Mieczysławem Majewskim można powtórzyć, że w problemie tym najczęściej uwidaczniają się trzy tendencje: liturgia wchłaniająca katechezę, katecheza szukająca treści i metody w liturgii oraz liturgia jako źródło katechezy¹. W refleksji nad tym tematem często pojawiają się zarzuty albo o zbytne akcentowanie roli liturgii jako nadrzędnej rzeczywistości wśród działań eklezjalnych, albo o sprowadzenie liturgii w katechezie wyłącznie do

---

Ks. dr ZBIGNIEW GŁOWACKI – asystent Katedry Duchowości Liturgicznej w Instytucie Liturgiki i Homiletyki na Wydziale Teologii KUL; adres do korespondencji – e-mail: m.glowacki@kuria.lublin.pl

¹ M. M a j e w s k i. *Teologia katechezy*. Wrocław: Wyd. Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej 1989 s. 19.

roli treści w niej obecnej². Z drugiej strony coraz częściej akcentowana jest także potrzeba dostrzeżenia łączności między katechezą i liturgią. Artykuł niniejszy stara się przybliżyć wzajemną relację i komplementarność liturgii i katechezy w oparciu ich rolę w dziele ewangelizacji

1. KATECHEZA W DZIELE EWANGELIZACJI

W dzisiejszej refleksji nad katechezą podkreśla się, że jej rysem charakterystycznym jest włączenie jej w szeroko pojętą działalność ewangelizacyjną Kościoła. Ewangelizacja w ścisłym znaczeniu oznacza pierwsze głoszenie Ewangelii tym, którzy jeszcze nie słyszeli o Chrystusie. Jej treścią jest kerygmat, ukazujący nie tyle całość chrześcijaństwa, co jego fundament. Stąd w tak pojmowanej ewangelizacji akcent pada w głównej mierze na przedstawienie człowiekowi samej Osoby Chrystusa i istoty Jego dzieła zbawczego, a jej celem jest doprowadzenie go do decyzji wiary. Dzieło ewangelizacji może być jednak postrzegane szerzej – jako systematyczne rozwinięcie tych podstawowych, kerygmatycznych treści wiary³. Takie rozszerzenie ewangelizacji powodowane jest troską Kościoła o przedstawienie wierzącym całości kształtu wiary, a także z konieczności jego ciągłego powrotu do swych ewangelijnych źródeł. Wynika to z podstawowego faktu, że Kościół, będąc podmiotem ewangelizacji na zewnątrz, sam jest równocześnie jej przedmiotem w ramach tzw. ewangelizacji *ad intra*⁴. Pozwala to traktować permanentną katechezę w Kościele w powiązaniu z szeroko pojętą ewangelizacją. Co więcej, obecny czas wymusza także podjęcie dzieła reewangelizacji wobec tych, którzy przyjmując sakrament chrztu, nie otrzymali koniecznego pouczenia w wierze⁵.

---

² Zob. E. Alberich. *Katecheza dzisiaj. Podręcznik katechetyki fundamentalnej*. Tł. zespół pod red. K. Misiaszka. Warszawa: Wyd. Salezjańskie s. 263-265.

³ „Cała formacja chrześcijańska jest przede wszystkim pogłębieniem kerygmy, która przybiera coraz większą i coraz lepszą postać, nie przestaje nigdy oświecać zaangażowania katechetycznego i która pozwala zrozumieć odpowiednio znaczenie jakiegokolwiek tematu poruszanego w katechezie” (Franciszek. Adhortacja *Evangelii Gaudium* [EG] nr 165).

⁴ Wymóg ewangelizacji wewnątrz Kościoła jest warunkiem jej skuteczności na zewnątrz, jak pisze papież Franciszek: „Kościół nie ewangelizuje, jeśli nie pozwala się ewangelizować” (EG 174).

⁵ Jan Paweł II dostrzegał potrzebę ewangelizacji lub ponownej ewangelizacji wobec następujących kategorii osób: dzieci ochrzczone i przystępujące do katechizacji wprowadzenia w wiarę; dzieci nieochrzczone, których rodzice godzą się na wychowanie religijne; ochrzczeni młodzi i dorastający którzy mimo katechizacji i przyjętych sakramentów, nie oddali całego życia Chry-

Pytaniem zasadniczym dla określenia wzajemnych relacji katechezy i liturgii jest wcześniejsze przedstawienie cech katechezy wynikających z jej ewangelizacyjnego charakteru. Fundamentem związku katechezy i ewangelizacji jest ich podstawowy cel, którym w obu przypadkach jest poznanie Chrystusa. Papież Paweł VI w adhortacji *Evangelii nuntiandi* (EN) pisze, że „ewangelizację można określić jako pokazywanie Chrystusa Pana tym, którzy Go nie znają” (EN 17). Dojście do wiary żywej, jako skutek przyjęcia przez człowieka Ewangelii, rozpoczyna się w momencie ukazania mu Osoby Chrystusa. Tę samą myśl powtarza także w adhortacji *Catechesi tradendae* (CT) Jan Paweł II odnośnie do katechezy, pisząc że „w samej wewnętrznej istocie katechezy znajduje się przede wszystkim ta właśnie Osoba: Jezus Chrystus z Nazaretu, «jednorodzony od Ojca, pełen łaski i prawdy»” (CT 5). Zarówno ewangelizacja, jak i katecheza mają zatem charakter personalny i chrystocentryczny. Te dwa aspekty głoszenia Ewangelii wyrażają się przede wszystkim w tym, że jej przedmiotem nie jest zespół teoretycznych prawd o charakterze doktrynalno-moralnym, ale żywa Osoba Syna Bożego⁶. Elementem łączącym katechezę i ewangelizację jest więc na pierwszym miejscu Osoba Chrystusa, która jest przedmiotem ewangelizacji i katechezy. Ukazanie Go w ewangelizacji po raz pierwszy dopełnia się w dalszej katechezie, która jest jej rozwinięciem i kontynuacją. Głoszenie Chrystusa w ramach ewangelizacji i katechezy jest także nierozłącznie powiązane z Jego dziełem zbawczym. Biorąc za punkt wyjścia dzisiejszego głoszenia Ewangelii nauczanie samego Chrystusa, widać wyraźnie, że dokonuje się ono nie tylko przez naukę opartą na Jego słowie, ale także dzięki konkretnym wydarzeniom zbawczym. Wszystkie słowa i czyny Chrystusa dokonane na ziemi służą ukazaniu Boga, dlatego też całe Jego ziemskie życie traktować należy jako objawienie światu Dobrej Nowiny, a każde z misteriów Jego życia widzieć w kontekście poznania Syna Bożego, a przez Niego Ojca (por. EN 6; CT 9)⁷.

Nauczanie o Chrystusie w ramach ewangelizacji i katechezy sprowadza się zatem do celu, którym jest poznanie całego *Mysterium Christi*, na które składa się zarówno Osoba, jak i dzieło zbawcze Chrystusa. Mówiąc o chrystocen-

---

stusowi; dorośli stający przed pokusą podrzucenia wiary. Por. Jan Paweł II. Adhortacja *Catechesi tradendae* nr 19.

⁶ „U początku bycia chrześcijaninem nie ma decyzji etycznej czy jakiejś wielkiej idei, jest natomiast spotkanie z wydarzeniem, z Osobą, która nadaje życiu nową perspektywę, a tym samym decydujące ukierunkowanie” (Benedykt XVI. Encyklika *Deus Caritas est* nr 1).

⁷ Zob. W. Świerzański. *Obecność Chrystusa w liturgii Kościoła: jedno Misterium i misteria życia Jezusa*. W: *Fundamentalne rzeczywistości liturgii*. Red. W. Świerzański. (Mysterium Christi. T. 1). Sandomierz: Wyd. i Drukarnia Diecezji Sandomierskiej 2012 s. 99-106.

tryzmie obu wspomnianych rzeczywistości, można rzec, że wyraża się on w misteryjności ewangelizacji i katechezy. Tak bowiem katecheza, jak i cała ewangelizacja zmierzają do przedstawienia wierzącemu na sposób integralny całego Misterium Chrystusa, które przez wiarę ma się stać jego udziałem, a w konsekwencji także głównym wyznacznikiem jego życia. To misteryjne traktowanie dzisiejszej katechezy kapitalnie ujmuje Jan Paweł II, przypominając, że: „Przedmiotem istotnym i pierwszorzędnym katechezy jest – aby posłużyć się wyrażeniem przyjętym przez św. Pawła i współczesnych teologów – «Tajemnica Chrystusa». Katechizować, to znaczy w pewien sposób doprowadzić kogoś do przebadania tej Tajemnicy we wszystkich jej aspektach” (CT 5). Misterium Chrystusa, które jest centrum ewangelizacji, jest jednocześnie także podstawą i treścią katechezy. Misteryjność ta charakteryzuje się integralnością i wielowymiarowością. Ujęcie wszystkich aspektów Misterium wymaga bowiem ukazania go katechizowanemu w sposób całościowy, ale także w całej jego jedności tak, aby wierzący pojmował go nie jako zespół odrębnych wydarzeń, ale jak jedną ekonomię zbawczą, zaplanowaną przez Boga i zrealizowaną w Osobie Chrystusa. W głoszeniu Chrystusa w ramach ewangelizacji nieodzowne jest odwołanie się do całego *Mysterium Christi*. W rzeczywistości ewangelizacja polega na przedstawieniu człowiekowi tego wszystkiego, co składa się na całość życia Chrystusa. Wszystkie składające się na nie wydarzenia służą poznaniu Syna Bożego i w konsekwencji wierze w Niego.

Postawione na pierwszym miejscu w katechezie, wynikające z ewangelizacji, poznanie *Mysterium Christi* może sugerować, że jest ona procesem, w którym główny cel kładziony jest wyłącznie na intelektualno-poznawczy wymiar wiary. Obok niego jednak w katechezie zauważyć należy także konieczność większego jeszcze powiązania jej z życiem chrześcijańskim. W rozwoju katechezy zaowocowało to powstaniem w niej nowego, antropologicznego kierunku, w którym punktem wyjścia uczyniono samo życie katechizowanego i jego egzystencjalne doświadczenie wiary w zmieniających się warunkach życia. Trzeba jednak podkreślić, że samo ukierunkowanie katechezy na życie człowieka i jej egzystencjalne konsekwencje są obecne w każdym katechetycznym głoszeniu Ewangelii⁸. Każda katechizacja ma bowiem prowadzić do przemiany życia jej uczestników. Celem katechezy nie jest bynajmniej jedynie samo nauczanie, jak zaznacza Paweł VI: „Nigdy nie będzie

---

⁸ Zob. M. Majewski. *Wymiar egzystencjalny*. W: *Podstawowe wymiary katechezy*. Red. M. Majewski. Kraków: Poligrafia Salezjańska 1991 s. 187-194.

się dosyć podkreślać tego, że ewangelizacja nie wyczerpuje się ani w przepowiadaniu, ani w nauczaniu” (EN 47). To zastrzeżenie nakazuje upatrywać celu katechezy w kontekście ewangelizacyjnym poza nią samą, a samą katechezę traktować jako działalność Kościoła występującą w funkcji życia chrześcijańskiego. Całość Objawienia ukazana w katechezie nie jest ani od życia oderwana, ani nie jest mu przeciwstawna. Wprost przeciwnie, dotyka ona sensu tegoż życia we wszystkich jego wymiarach, łącznie z najważniejszym – wymiarem ostatecznym. Katecheza przez swe odniesienie do życia zmierza zatem do nadania mu nowego sensu, którego źródłem jest przepowiadana Ewangelia. Misterium Chrystusa ukazane w procesie nauczania staje się, już poza katechezą, wyznacznikiem oceny wszystkich ludzkich czynów i najważniejszym motywem ich podejmowania⁹. Proces ten dokonuje się przez powiązanie naturalnego życia człowieka z życiem nadprzyrodzonym. Już w tym miejscu uwidacznia się ukierunkowanie katechezy na liturgię, która jest źródłem życia łaski, co szczególnie zaznacza się w sakramentach (por. EN 47). Katecheza w odniesieniu do życia ma prowadzić do ukształtowania w katechizowanym pełni życia chrześcijańskiego i coraz większej świadomości o wpływie, jaki głoszone Misterium Chrystusa wywiera na osobiste życie wierzącego (por. CT 18, 26). W katechetycznym głoszeniu Ewangelii, zmierzającym do przemiany życia człowieka, cel nie jest ograniczony wyłącznie do ukazania Chrystusa jako Zbawiciela. Celem ostatecznym jest doprowadzenie do zjednoczenia z Nim, a nawet – jak pisze Jan Paweł II – „do głębokiej z Nim zażyłości” (por. CT 5). Nauczanie katechetyczne spełnia się więc dopiero w komunii człowieka wierzącego z Chrystusem, co zakłada nowość jego życia. Przemiana katechizowanego dokonuje się poprzez wiarę, która jest wejściem w relację z Chrystusem. Ta zmiana orientacji życiowej na orientację wiary wynika u wierzącego nie tylko ze spotkania z prawdą zawartą w nauce Kościoła, ale z Prawdą, która jest żywą Osobą Syna Bożego. Zasadą nowości życia wierzącego jest więc jego relacja z Chrystusem, która daje mu nowe spojrzenie na świat i życie¹⁰.

Katecheza, w przedstawionym, ewangelizacyjnym ujęciu, przyjmuje za własne te cele, do których zmierza także ewangelizacja. Punktem wspólnym

---

⁹ „Objawienie to nie jest jednak ani oderwane od życia, ani mu jak gdyby sztucznie przeciwstawiane. Dotyczy ono przecież ostatecznego sensu i znaczenia ludzkiego istnienia, które oświeca całkowicie, aby w świetle Ewangelii stanowić jego natchnienie lub osąd” (CT 22).

¹⁰ W tym kontekście papież Franciszek pisze: „Chodzi o relacyjny sposób patrzenia na świat, które staje się poznaniem dzielonym z inną osobą, patrzeniem w perspektywie drugiego człowieka i wspólnym patrzeniu na wszystko” (Franciszek, Encyklika *Lumen fidei* nr 27).

dla obu z nich jest Dobra Nowina, której sednem jest integralnie pojęte Misterium Chrystusa. Drugim aspektem katechezy wynikającym z ewangelizacji jest przełożenie Ewangelii na życie chrześcijańskie. Katecheza w swym nauczaniu zmierza do ukształtowania życia wierzącego w oparciu o ukazane w ewangelizacji Misterium¹¹. Trzeba tu jednak poczynić zastrzeżenie, że katecheza nie może być utożsamiana z ewangelizacją. Mimo podkreślanej zbieżności ma ona swoją odrębność, dlatego powrót do traktowania jej wyłącznie jako narzędzia ewangelizacji byłby anachronizmem¹². Mimo że nie można mówić w tym przypadku o pełnej tożsamości katechezy i ewangelizacji, katecheza występuje w głoszeniu Ewangelii jako jego nieodzowny element.

2. LITURGIA CELEBRACJĄ MISTERIUM CHRYSYDUSA DLA ŻYCIA CHRZEŚCIJAŃSKIEGO

Podkreślenie ewangelizacyjnego charakteru katechezy pozwala także na nowe spojrzenie na jej związek z liturgią. Wymaga to jednak przedstawienia liturgii w jej dzisiejszym rozumieniu. Patrząc na aktualne, teologiczne określenia liturgii, można wskazać w nich pewne akcenty, które są wynikiem refleksji podjętej nad nią przez przedstawicieli Ruchu Liturgicznego, a następnie odnowy Soboru Watykańskiego II. Nie chodzi w tym miejscu o jeszcze jeden całościowy opis liturgii, ale jedynie o zwrócenie uwagi na te cechy liturgii, które są pewnym *novum* w podejściu do niej w stosunku do ubiegłych wieków.

Pierwszym z nich jest z pewnością wyjście poza postrzeganie liturgii wyłącznie jako celebracji rozumianej jako ludzkie działanie, wyrażone w zewnętrznych formach obrzędowych. Takie spojrzenie na liturgię można dostrzec już w nauczaniu Piusa XII, który w *Mediator Dei* (MD) zwraca uwagę na podwójny charakter kultu chrześcijańskiego, w którym znaki widzialne mają wyrażać kult wewnętrzny¹³. Najlepszym uwidocznieniem zmiany w po-

---

¹¹ „Ponieważ katecheza jest częścią lub aspektem ewangelizacji, jej treść nie może być inna aniżeli ta, która jest właściwa całej i integralnej ewangelizacji: to samo orędzie - Dobra Nowina zbawienia [...]” (CT 26).

¹² Por. P. T o m a s i k. *Wiara – liturgia – katecheza*. W: *Współczesna katecheza liturgiczna. Liturgia w katechezie i szkolnym nauczaniu religii*. Red. A. Offmański. Szczecin: Uniwersytet Szczeciński 2010. s. 107-108.

¹³ „Liturgia zaś święta wymaga, aby te dwa pierwiastki, zewnętrzny i wewnętrzny, ściśle były ze sobą zespolone. Ona sama, ilekroć przepisuje wykonanie jakiegoś zewnętrznego aktu kultu, nie ustaje stale tego polecać” (MD 12).

dejszcie do celebracji liturgicznej jest jej teologia podana przez *Katechizm Kościoła Katolickiego* (KKK). W jej opisie trzeba zwrócić uwagę szczególnie na jej podmiot, którym nie jest wyłącznie zgromadzenie liturgiczne, ale całe „Ciało Chrystusa zjednoczone ze swoją Głową” (KKK 1140). Celebrowanie jest zatem najpierw dziełem Chrystusa, który włącza w nią swój Kościół. Nie ogranicza się ona do celebrowania liturgii ziemskiej, ale łączy z liturgią niebieską, w której „celebrowanie w całej pełni jest komunią i świętem” (KKK 1136). W liturgii ziemskiej podmiotem od strony ludzkiej jest zaś całe zgromadzenie, w którym różny udział w kapłaństwie Chrystusa pozwala na spełnianie określonych czynności w „jedności Ducha działającego we wszystkich” (por. KKK 140-144). Znamienne, że ta część *Katechizmu* jest powtórzeniem tego, co o całej liturgii mówi Konstytucja o liturgii (KL) w numerach 7 i 8, podkreślając jej charakter chrystologiczno-eklezjalny. Widoczną różnicę daje się zauważyć w tym, że katechizm ujmuje te myśli w kontekście celebrowania, co jasno uwidacznia fakt, że liturgia, chociaż nie ogranicza się do celebrowania, to jednak się w niej ukonkretnia.

Drugim aspektem dzisiejszego postrzegania liturgii jest jej odniesienie do Misterium Chrystusa. Konstytucja o liturgii ukazuje je w historiozbowym widzeniu liturgii. Nie jest ona faktem oderwanym od innych wydarzeń zbawczych, ale zostaje wpisana przez Boga w całą historię zbawienia. Centrum wszystkich wydarzeń tej historii jest dokonane przez Chrystusa dzieło odkupienia i uwielbienia Boga, które Konstytucja utożsamia z całym życiem Chrystusa, podkreślając w nim szczególnie znaczenie Jego Misterium Paschalnego (por. KL 5). To dzieło zbawienia, zawarte w całym *Mysterium Christi*, jest dzisiaj obecne i celebrowane w liturgii, która umożliwia wierzącemu wejście w tajemnice życia Pana. Taki jest także cel obecności Chrystusa w czynnościach liturgicznych Kościoła. Jest nim uobecnienie całego dzieła zbawienia – Misterium Chrystusa w aktualnym czasie historii zbawienia.

Jeszcze dobitniej ten związek liturgii z Misterium Chrystusa podkreśla *Katechizm Kościoła Katolickiego*, ujmując ją jako ekonomię sakramentalną, czyli „udzielanie owoców Misterium Paschalnego w celebrowaniu liturgicznym”, jest to „nowy czas w udzielaniu Misterium” (por. KKK 1076). Liturgia jest zatem zaplanowana przez Boga jako miejsce, w którym Misterium Chrystusa uobecnia się w nowy sposób. Ten misteryjny wymiar liturgii jest w *Katechizmie* zaznaczony szczególnie w części poświęconej roli Ducha Świętego w liturgii. Występuje On w niej w relacji do Misterium Chrystusa, współdziałając z Kościołem, aby „ukazać Chrystusa i Jego dzieło zbawienia w liturgii” (KKK 1099). Duch Święty zatem przypomina Misterium, wzbudza

dza zaś dziękczynienie oraz aktualizuje i uobecnia je w celebracji. Liturgia ma więc charakter misteryjny, w swoich obrzędach mocą Ducha Świętego przypomina Misterium Życia Chrystusa, które w celebracji staje się obecne, a co za tym idzie – dostępne człowiekowi.

Trzecią cechą liturgii w dzisiejszym jej pojmowaniu jest jej ukierunkowanie na życie chrześcijańskie. Wyraża się ono przede wszystkim w dowartościowaniu aspektu uświęcającego liturgii. Jeszcze definicja liturgii z *Mediator Dei* widziała ją głównie jako kult składany Ojcu przez Chrystusa i Kościół¹⁴. Sobór Watykański II w definicji liturgii obok kultu, który pozostaje nadal głównym celem każdej celebracji liturgicznej, zwraca także uwagę na uświęcenie człowieka (por. KL 7, KL 10)¹⁵. Uświęcenie jest w niej pierwszym i najważniejszym wyrazem związku Misterium Chrystusa z życiem każdego wierzącego, a także z życiem całego Kościoła. Obok uświęcającej roli liturgia jest także dla wierzącego źródłem prawdziwie chrześcijańskiego ducha (por. KL 10). Uczestnictwo w niej prowadzi więc człowieka do przemiany życia, która swą genezę ma w liturgicznym spotkaniu z Chrystusem. Przemiana ta dokonuje się nie inaczej, jak w zjednoczeniu z Nim, co zaznacza *Katechizm Kościoła Katolickiego*: „Celem posłania Ducha Świętego w każdej czynności liturgicznej jest doprowadzenie do komunii z Chrystusem” (KKK 1108).

Nie zagłębiając się w szczegółowy opis liturgii, można zauważyć, że właśnie te trzy aspekty wyróżniają jej określenie w dzisiejszym, teologicznym ujęciu. Pierwszym z nich jest Misterium Chrystusa, będące fundamentem i treścią liturgii; drugim – powiązanie jej z życiem chrześcijańskim, w którym staje się ona czynnikiem jego przemiany na życie prawdziwie chrześcijańskie; trzecim jest sama celebracja, która jest miejscem uobecnienia Misterium i przez to wejściem weń człowieka. Syntezę tych trzech elementów odnaleźć można w określeniu liturgii proponowanym przez teologię liturgiczną. W takim właśnie układzie ujmuje ją jeden z jej głównych przedstawicieli Achille Triacca. Liturgia jest dlań triadą: *Mysterium – Actio – Vita*, w której pierwszy z elementów oznacza Misterium Chrystusa pojmowane jako plan zbawienia, trzeci – egzystencję wierzącego, drugi zaś celebrację,

---

¹⁴ „Liturgia święta stanowi więc kult publiczny, jaki Zbawiciel nasz, Głowa Kościoła, żywi dla Ojca Niebieskiego i jaki społeczność wiernych oddaje Założycielowi swojemu, a przezeń Ojcu Przedwiecznemu. Krótko mówiąc, liturgia obejmuje całkowity kult publiczny Ciała Mistycznego Jezusa Chrystusa, a więc Jego Głowy i członków” (MD I).

¹⁵ Z. G ł o w a c k i. *Relacja kultu do uświęcenia w liturgii*. „Roczniki Liturgiczno-Homiletyczne” 3 (59):2012 s. 7-19.

w której zaktualizowane Misterium staje się udziałem człowieka. Liturgia w jego teologii wychodzi zatem poza samą celebrację. Jest ona zapodmiotowiona w *Mysterium Christi* i służy zjednoczeniu człowieka z Chrystusem w celebracji liturgicznej. Jej ostatecznym celem nie jest jednak sama celebracja, lecz uświęcająca przemiana życia ludzkiego, mająca swe źródło w liturgii¹⁶.

3. LITURGIA I KATECHEZA W EWANGELIZACJI

Patrząc na pokazane wyżej rozumienie katechezy i liturgii, można dostrzec wyraźnie, że nie są one rzeczywistościami przeciwstawnymi sobie, lecz paralelnymi. Ich paralelizm widać w głównej mierze w Misterium Chrystusa, które jest obecne zarówno w katechezie, jak i w liturgii. Ważnym czynnikiem wiążącym liturgię z katechezą jest ich wzajemne ukierunkowanie na cel, jakim jest życie chrześcijańskie, którego zasadą jest komunია z Chrystusem. W takiej optyce i liturgia, i katecheza równolegle zmierzają do tego samego celu i opierają się na tym samym fundamencie. Owa zbieżność dostrzegalna jest w ewangelizacji, która nie tylko uwidacznia ten ich paralelizm, ale jest także dla nich punktem współzależności¹⁷. Tę łączność liturgii i katechezy wypływającą z dzieła ewangelizowania wielokrotnie daje się odczytać, jeśli sięgnąć do adhortacji *Evangelii nuntiandi* Pawła VI. Liturgia występuje w niej w dwojakiej roli. Pierwsza polega na ukazywaniu w liturgii Chrystusa, co zbliża ją do katechezy, mającej taki właśnie cel podstawowy. Fundamentem ewangelizacji jest osoba Jezusa Chrystusa, którego poznanie jest pierwszym krokiem w kierunku wiary i zarazem jej niezbędnym warunkiem. Znamienne jest, że dla Pawła VI ukazanie człowiekowi osoby i dzieła Chrystusa dokonuje się nie tylko na drodze samego głoszenia słowa Bożego. Obok kaznodziejstwa i katechizacji wymienia on także chrzest i udzielanie sakramentów (por. EN 17). Ewangelizację, kojarzoną zwykle jedynie z przepowiadaniem Chrystusa, widzieć trzeba w tym kontekście w całym bogactwie środków służących do objawienia Chrystusa, wśród których znaczące miejsce ma liturgia Kościoła powiązana z katechezą. Ich paralelizm w ukazywaniu Misterium nie polega na zastąpieniu przez liturgię katechezy i przejściu jej roli w życiu Kościoła. Trzeba jednak

¹⁶ Por. B. Migut. *Teologia liturgiczna szkoły rzymskiej*. Lublin: Wyd. KUL 2007 s. 137-146; F.M. Arocena. *Liturgia jako symbolon chrześcijańskiego logosu i etosu*. W: *Teologia liturgiczna. W poszukiwaniu syntezy w teologii*. Red. B. Migut. Lublin: Wyd. KUL 2013 s. 40.

¹⁷ Por. Tamże s. 332-334.

stwierdzić, że liturgia w jej związku z Misterium Chrystusa ma także pewien wymiar katechetyczno-ewangelizacyjny, stanowiąc „bogată treść dla pouczenia wiernych” i będąc miejscem, w którym „Chrystus w dalszym ciągu głosi Ewangelię” (por. KL 33). Liturgia jest katechezą żywą, w której celebrowane Misterium zostaje objawione wierzącemu. Jak pisze Benedykt XVI w adhortacji *Sacramentum Caritatis* (SC), to właśnie ta łączność katechetycznego nauczania prawd wiary i ich odnajdywania w celebracji liturgicznej stanowi drogę formacji chrześcijańskiej (por. SC 64)¹⁸.

Liturgia w drugiej roli występuje w ewangelizacji jako jej cel. Katecheza, ukazując w ewangelizacji Misterium Chrystusa i dając jego dogłębne poznanie, zmierza ku celebracji sakramentów, wśród których na pierwszym miejscu znajduje się Eucharystia. Cel, który staje przed katechezą, a którym jest komunია z Chrystusem, nie może być osiągnięty w pełni jedynie na drodze samej katechezy. Komunია ta domaga się uczestnictwa w Misterium Chrystusa celebrowanym w liturgii. Wiara, która jest owocem głoszonego w ramach katechezy słowa nie może być traktowana jedynie od strony jej intelektualnego przyjęcia aktem rozumu. Dlatego też jej pełnia w życiu chrześcijańskim jest możliwa tylko w łączności z liturgią, w której Chrystus uobecnia swoje Misterium, „to zjednoczenie wypełnia się w innych znakach Chrystusa, żyjącego i działającego w Kościele, jakimi są Sakramenty. Żyć Sakramentami tak, żeby ich sprawowanie wchodziło w prawdziwą głębię życia chrześcijańskiego, nie stanowi – jak to dziś niesłusznie się twierdzi – przeszkody w podejmowaniu ewangelizacji albo zejścia w niej na boczne tory, ale daje jej właściwą całość” (EN 28). Postawienie liturgii jako celu katechezy nie przekreśla żadną miarą jej znaczenia, gdyż celebracja liturgii nie jest jedynym celem katechezy. Będąc związana z liturgią, ma ona jednocześnie swoją własną autonomię i nie może być przez nią ograniczana. Sakramentalność jednak przynależna liturgii, a wyrażająca się w wielorakiej obecności w niej Chrystusa oraz uobecnieniu Jego dzieła zbawczego nakazują ją właśnie postawić w katechetycznym głoszeniu Ewangelii jako cel nadrzędny. W takim układzie katecheza, nie tracąc nic ze swej istoty, jawi się jako służebna wobec liturgii¹⁹. Służebność ta będzie dostrzegalna na róż-

---

¹⁸ Szczególnie jest to podkreślane w teologii liturgicznej, dla której liturgia jest miejscem teologicznym, w którym zawarte jest Misterium Chrystusa. „Dla teologii liturgicznej celebacja jest miejscem *divina pati*, doskonałym miejscem, w którym można otrzymać całościowe zrozumienie Misterium Chrystusa” (A r o c e n a. *Liturgia jako symbolon* s. 54).

¹⁹ Por. T o m a s i k. *Wiara – liturgia – katecheza* s. 105; A. H a j d u k. *Katecheza i liturgia*. Kraków: Wyd. WAM 1999 s. 43.

nych poziomach wynikających z mistagogii, jak wyjaśnienie związku liturgii z Misterium, ukazania jej egzystencjalnych konsekwencji czy w końcu objaśnienia poszczególnych obrzędów (por. SC 64). Związek katechez z liturgią wykracza jednak poza samą katechezę i ostatecznie ma prowadzić do celebracji. Wierzący winien przejść drogę od udziału w katechezie do liturgicznej praktyki życia chrześcijańskiego. Jej początkiem jest katechetyczne przyjęcie przez niego tych wartości, które składają się na liturgię, finałem zaś podjęcie udziału w tym właśnie aspekcie życia Kościoła, jakim jest udział w liturgii²⁰. Dlatego też sprawdzianem skuteczności katechez, w ramach wymiaru liturgicznego, nie może być wyłącznie ona sama. W porządku chronologicznym pierwszym jego praktycznym przełożeniem i zarazem znakiem skuteczności katechez odnośnie do liturgii jest uczestnictwo katechizowanego w celebracjach liturgicznych na zasadzie *participatio actiosa*. Drugim jest powiązanie liturgii z życiem chrześcijańskim.

Łączność i paralelizm katechez i liturgii wynikający z ewangelizacji a także służebną rolę katechez względem liturgii dobrze uwidacznia ich wzajemny związek z wiarą. Joseph Ratzinger, rozpoczynając swój wykład o wierze, zauważa, że wprowadzenie w chrześcijaństwo jest nierozłącznie związane z apostołskim wyznaniem wiary. Według niego związek ten jest tak ścisły, że wiary nie da się w żaden sposób oddzielić od jej apostołskiego wyznania, a jego istotę widzieć należy w treści zawartej w *Credo*. Ona to, przyjęta przez człowieka aktem wiary, staje się dla niego czynnikiem określającym kształt całego jego życia. Odwołując się do pierwszego słowa wyznania wiary, zwraca uwagę na podwójny kontekst, w którym w symbolu wiary występuje słowo *credo* – „wierzę”. Pierwszym z nich jest wspomniany kontekst treściowy, odnoszący się do wszystkich prawd zawartych w wyznaniu wiary, drugim zaś jest kontekst liturgiczny, powiązany z całą służbą Bożą. Jak pisze Ratzinger: „obydwa konteksty, zarówno służby Bożej, jak i treściowego określenia, wyrażają znaczenie tego słówka *credo*, podobnie jak, na odwrót, owo słówko *credo* mieści w sobie wszystko, co po nim następuje, i to, co obejmuje służba Boża”²¹. W takim, podwójnym kontekście przedstawienia wiary chrześcijańskiej przez Ratzingera śmiało można również zauważyć wzajemne powiązanie dwóch z fundamentalnych rzeczywistości eklesjalnych, jakimi są katecheza i liturgia. Jedność wiary pozwala na traktowanie liturgii i katechez nie jako odrębnych od siebie działań Ko-

²⁰ Por. Hajduk. *Katecheza i liturgia* s. 47.

²¹ J. Ratzinger. *Wprowadzenie w chrześcijaństwo*. Kraków: Wyd. Znak 1996 s. 40.

ścioła, ale wzajemnie się uzupełniających i posiadających ten sam cel. Ta sama wiara, która w katechezie odnajduje całość orędzia ewangelicznego, dla liturgii jest uprzednim warunkiem owocnego uczestnictwa w Misterium Chrystusa, a w konsekwencji czynnikiem, dzięki któremu uczestnictwo człowieka w *Mysterium Christi* znajduje egzystencjalne przełożenie na jego życie. Związek katechezy i liturgii widzieć zatem trzeba także w jedności wiary, której treść poznana w wyniku katechezy jest w liturgii jako jej celu aktualizowana i celebrowana.

BIBLIOGRAFIA

- Alberich E.: Katecheza dzisiaj. Podręcznik katechetyki fundamentalnej. Tł. zespół pod red. K. Misiaszka. Warszawa: Wyd. Salezjańskie 2003.
- Arocena F.M.: Liturgia jako symbolon chrześcijańskiego logosu i etosu. W: Teologia liturgiczna. W poszukiwaniu syntezy w teologii. Red. B. Migut. Lublin: Wyd. KUL 2013 s. 27-72.
- Głowacki Z.: Relacja kultu do uświęcenia w liturgii. „Roczniki Liturgiczno-Homiletyczne” 3 (59):2012 s. 7-19.
- Hajduk A.: Katecheza i liturgia. Kraków: Wyd. WAM 1999.
- Majewski M.: Wymiar egzystencjalny. W: Podstawowe wymiary katechezy. Red. M. Majewski. Kraków: Poligrafia Salezjańska 1991 s. 187-194.
- Majewski M.: Teologia katechezy. Wrocław: Wyd. Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej 1989.
- Migut B.: Teologia liturgiczna szkoły rzymskiej. Lublin: Wyd. KUL 2007.
- Ratzinger J.: Wprowadzenie w chrześcijaństwo. Kraków: Wyd. Znak 1996.
- Świerzawski W.: Obecność Chrystusa w liturgii Kościoła: jedno Misterium i misteria życia Jezusa. W: Fundamentalne rzeczywistości liturgii. Red. W. Świerzawski. (Mysterium Christi. T. 1). Sandomierz: Wyd. i Drukarnia Diecezji Sandomierskiej 2012 s. 99-106.
- Tomasik P.: Wiara – liturgia – katecheza. W: Współczesna katecheza liturgiczna. Liturgia w katechezie i szkolnym nauczaniu religii. Red. A. Offmański. Szczecin: Uniwersytet Szczeciński 2010 s. 91-110.

PARALELIZM LITURGII I KATECHEZY

Streszczenie

Związek liturgii i katechezy zaznacza się od początków istnienia i działania Kościoła. Te dwie rzeczywistości związane są ze sobą poprzez ich wzajemny udział w dziele ewangelizacji. Analiza istoty katechezy oraz liturgii prowadzi do odkrycia ich podobieństwa, wyrażającego się w odniesieniu obu z nich do Misterium Chrystusa oraz do życia chrześcijańskiego. Łączność katechezy i liturgii można także widzieć w ich wspólnym celu, którym jest zjednoczenie z Chrystusem, skutkujące egzystencjalną przemianą życia wierzącego. Katecheza i liturgia mając za podstawę Misterium Chrystusa i prowadząc do pełni życia chrześcijańskiego są wobec siebie

---

paralelne. Dopiero w ich wzajemnym powiązaniu ewangelizacja może osiągnąć swój cel – wiarę, która będzie określała całokształt życia człowieka. Mimo podkreślanego paralelizmu katecheza spełnia wobec liturgii rolę służebną, co jest uwarunkowane sakramentalną obecnością w niej Chrystusa i Jego dzieła zbawczego.

Słowa kluczowe: katecheza, ewangelizacja, liturgia, teologia liturgiczna, Misterium Chrystusa, celebrowanie.